

AUTISMUS A MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S PAS v Danetě

Spousta lidí dodnes obdivuje, jak geniálně ztvárnil americký herec Dustin Hoffman postavu autistického bratra dravého a bezskrupulózního Toma Cruise v oscarovém filmu Rain Man. Přesto mnoho z nás stále netuší, co vlastně autismus je a že právě v Hradci Králové máme školu, která se věnuje vzdělávání dětí s autismem.

MŠ, ZŠ a SŠ Daneta, s.r.o. pomocí specifických výchovných a vzdělávacích metod, prostředků a forem poskytuje komplexní péči a vzdělávání také dětem a žákům s PAS (poruchou autistického spektra).

Autismus je jednou z nejtěžších poruch dětského psychického vývoje. Dítě postižené autismem má problémy v komunikaci, sociálních vztazích a představitosti. To se samozřejmě odráží na celém jeho školním životě. Do školy nastupuje dítě s autismem tak trochu jako „návštěvník z cizí planety“. Vidí, slyší, cítí, ale málo světa a lidem okolo sebe rozumí.

Jaká je tedy účinná léčba?

Jediným obecným a prokazatelně úspěšným způsobem pomoci dětem s autismem je speciální pedagogická péče s využitím metodiky kognitivně behaviorální terapie. Pokud dítěti svým speciálním přístupem umožníme porozumět světu, který ho díky jeho handicapu chaoticky obklopuje, je stoprocentní šance, že u dítěte dojde ke zlepšení. Speciálně vyškolení pedagogové užívají nejčastěji **metodiku strukturovaného učení**, která za prioritu považuje nácvik **funkční komunikace** a **individuální přístup** v psychoedukaci. **Vizualizace** a **strukturalizace** jsou základními metodickými pilíři přístupu k lidem s autismem.

Na základě frustrace a úzkosti dítěte, která může vznikat např. jako důsledek nemožnosti komunikovat, na základě zvýšené citlivosti na smyslové podněty může dítě často odpovídat agresivním chováním. Neinformovaná veřejnost, mnohdy i nejbližší rodina, často hodnotí děti s autismem jako nevychované. Obviňují jejich rodiče, zejména matky, ze zanedbání výchovy. To je však fatální omyl, který může situaci v rodině dítěte jen zhoršovat. Pro učitele je dítě s autismem vždycky tak trochu hádanka. Neexistují žádné zaručené návody k práci. Co u jednoho dítěte funguje, druhé naprosto ignoruje. Na začátku školní docházky je každé dítě s autismem něco jako „zašmodrchané“ klubičko. Je na učiteli, aby našel k dítěti cestu a stal se mu průvodcem při jeho vzdělávání. Jde o to, aby dítě pochopilo význam komunikace, metodou nácviků zvládlo pro nás běžné životní situace, aby byly odstraněny nebo alespoň zmírněny negativní projevy chování. To je základním předpokladem pro úspěšné vzdělávání dítěte s autismem.

Speciálně pedagogická diagnostika žáků s autismem

Co se vlastně děje, když do naší školy nastoupí dítě s diagnózou autismus? Vždycky nám jde o čas. Co nejdříve diagnostikovat dítě vzhledem k jeho mentální a sociální úrovni a na základě diagnózy stanovit optimální pedagogický přístup. Diagnostiku provádíme

podle speciálního počítačového programu „Specifický vývojový profil žáka s PAS“. Zjišťujeme úroveň poznávacích schopností, paměti, napodobování, vizuomotoriky, komunikace, sociálního chování, sociální hry, jemné a hrubé motoriky. Snažíme se zjistit, co je pro dítě motivací. Sledujeme, jaké podněty v dítěti vyvolávají problémové chování. Vše zaznamenáme a program nám vyhodnotí, jak by mělo probíhat další vzdělávání žáka s autismem, kde má dostatečné rezervy, které je potřeba rozvíjet...

To je mnohdy velmi složitá a dlouhodobá záležitost. Některým dětem s autismem mohou vadit hlasité zvukové impulsy, jiné může dráždit dotyk s určitým materiálem, některé nesnáší pachy např. parfémů. Výsledky diagnostiky jsou přeneseny do grafu, který nám znázorní vývojový profil dítěte. Z něj lze vyčíst, na jaké mentální úrovni ve sledované oblasti se dítě nachází a na základě toho stanovit odpovídající vzdělávací postup. Konkrétně to znamená, že dítě, které se v oblasti poznávacích dovedností pohybuje na mentální úrovni pěti let věku, nemůžeme učit číst slova. Musíme se zaměřit na vývoj předčtenářských dovedností nejlépe formou hry. Svoje výsledky porovnáváme se závěry psychologických vyšetření žáků. Zjištěné poznatky slouží jako podklady pro vytvoření individuálních plánů osobního rozvoje. Ty jsou vytvářeny pro každou vzdělávací oblast. Třídní učitel v nich stanoví cíl, kterého chce ve sledovaném období ve vzdělávání dítěte dosáhnout. Cíl není formulován obecně, ale je rozpracován do konkrétních detailních kroků.

Vzdělávání dětí s autismem

Jak vlastně probíhá vzdělávání u dětí s autismem? Vzdělávací proces je vizualizován a strukturován. Vizualizace znamená „zviditelnění“ vyučování. Vycházíme z toho, že dítě s autismem lépe zpracovává informace zrakově-vizuální než sluchové. Ve škole využíváme pro tento účel „předmětovou komunikaci“ pro děti s hlubokým mentálním postižením, vývojově následuje komunikace prostřednictvím fotografií, poté obrázků, piktoqramů-jako symbolů. U žáků, kteří již dovedou číst, využíváme tištěná slova, případně věty. Předvídatelnost činností dítěti ve škole umožňují „denní režimy“. Žák musí vědět, co má dělat, kdy, jak dlouho, kde, s kým a proč.

Děti a žáci s PAS potřebují, aby činnosti a výuka probíhaly v daném řádu, který je dopředu známý, aby věděli, kdy bude určitá činnost probíhat a co bude po dané činnosti následovat. Potřebují znát dopředu svůj denní režim. Učitelé a vychovatelé musí mít vždy dopředu detailně promyšleny a připraveny veškeré činnosti, mít je zobrazeny na kartičkách - fotkách, které pak dítěti vyvěsí přesně v tom pořadí, v jakém budou probíhat během dne. Tomu říkáme denní režim a s jeho pomocí učíme děti orientovat se v čase. Velký význam přikládáme rozvoji komunikačních dovedností žáků. Denně probíhají ranní komunikační cvičení. Děti se při nich učí vnímat sebe, své spolužáky, učitele. Učí se vyjádřit souhlas a nesouhlas, přání, sdělit svou potřebu. Vytváříme jim komunikační knihy, „autistické deníky“, učíme je vybrat si z několika možností, což je pro většinu dětí s autismem problém.

Strategie pro práci s dětmi s poruchou autistického spektra (PAS)

1. Dítě s PAS potřebuje strukturu a rutinu. Pro toto dítě jsou struktura a rutina jako brýle pro někoho, kdo má poškozený zrak, tedy velmi důležité. Čím více je výuka strukturovaná a organizovaná, tím lépe.
2. Čas. Jedním z nástrojů pro strukturu času je denní program. Většina dětí s PAS potřebuje obrázkový osobní denní rozvrh, který může být velmi podrobný. Obrázky představují denní činnosti a jsou chronologicky řazeny. Při absolvování činnosti dítě obrázky z rozvrhu odstraní a odloží do krabičky „HOTOVO“.
3. Prostor. Děti s PAS prospívají jasně definované hranice, které člení třídu do jednotlivých oblastí. Pro vytvoření hranic může posloužit nábytek, koberec nebo lepicí páska na podlaze. Nejdůležitější je pak organizace pracovního místa dítěte. Místo by mělo poskytnout potřebný klid pro soustředění na práci.
4. Je nezbytně nutné připravovat dítě na změny v rutinním řádu. Přestože je snaha dodržet nastavený rozvrh, některým změnám se vyhnout nelze. Je třeba se vždy zamýšlet nad dopady změn v rutině, zejména v případě, kdy se u dítěte objevují sklony ke zvýšené agresi, kterou vyvolá stres spojený právě se změnami. Zde je využití denního rozvrhu účinnou prevencí takových jevů.
5. Dítě s PAS má zásadní potíže se zpracováním mluveného jazyka. Je to jeden ze znaků PAS. Děti s PAS mají značné potíže zpracování mluveného jazyka. Rozsah obtíží je samozřejmě individuální, je však třeba mít vždy na vědomí, že oblast jazyka je v deficitu.
6. Toto dítě má naopak velmi dobře rozvinutou oblast vizuální. Opora jazyka o vizualizaci výrazně zjednoduší pochopení významu slov (pracujeme s komunikačním systémem VOKS – výměnný obrázkový komunikační systém).
7. Dítě s PAS má veliký problém s chápáním tzv. non-verbální komunikace. Často nerozumí výrazům tváře, nedokáže rozlišit zlost od radosti apod. Proto je třeba při řešení problému vydávat jednoduché pokyny („Dost!“, „Stůj!“ apod.).
8. Další velký problém je v oblasti porozumění sociálním situacím. Nechápe pocity druhých ani vliv svého chování na ně. Již v raném věku dochází k intenzivnímu nácviku chování při kontaktu s ostatními – vítání, loučení, děkování apod.
9. Dítě s PAS striktně trvá na dodržování stanovených pravidel. Jejich respektování vyžaduje také od ostatních a to někdy i nevhodným způsobem, jako je fyzická nebo verbální agrese.
10. U mnoha dětí s PAS se často objevuje velká smyslová citlivost, můžeme říci až přecitlivělost. Nejčastěji se to projevuje v oblasti doteků, zrakových nebo sluchových podnětů. Dlouho trvající vliv nepříjemných podnětů může vést až k agresivitě.

11. Dítě s PAS se často dokáže velmi intenzivně zaměřovat i na nejmenší detaily mnohem lépe než na celek. Všimne si i na první pohled ne zcela zřetelných věcí a dokáže je přesně nakreslit. Z tohoto důvodu je nutné, aby pomůcky a materiály, které předkládáme dítěti ke vzdělávání, byly jednoduché a přehledné.

12. Další obtíže se objevují v oblasti zobecňování informací. Dítě s PAS často automaticky nedokáže získané dovednosti a informace přenést do jiného prostředí nebo k jiným lidem.

Děti s PAS jsou v první řadě stále děti, které myslí a vnímají svět jinak, než většina lidí okolo. Jsou však jedinečné a úžasné 😊.

<http://blog.maketaketeach.com/strategies-for-working-with-children-with-autism-spectrum-disorder/>

Zvládání problémového chování u dětí s autismem

Agresivní chování u dětí s autismem vzniká nejčastěji jako odpověď na nějaký nepříjemný podnět, jako výraz úzkosti nebo jako důsledek frustrace z nemožnosti komunikovat s okolím. Dítě s autismem se také někdy dožaduje metodou agrese dosažení svého cíle. Bývá velmi složité zjistit, proč se dítě chová agresivně. Ve škole volíme tzv. behaviorální terapii. Ta vychází z předpokladu, že „lidské chování není náhodným řetězcem událostí, které by na sebe ničím nenavazovaly. Problémová i neproblémová chování se nevyskytují náhodně. Behaviorální terapie vychází z teorie učení a předpokládá, že určité chování je spouštěno faktory, které mu předcházejí a udržováno faktory, které po něm následují. Vlastní terapie problémového chování spočívá ve změně patřičných spouštěčů tak, aby se problémové chování nemohlo vyskytnout a změně následků tak, aby problémové chování přestalo být funkční“, jak uvádí PHDr. Hynek Jůn, PhD, na <http://www.autismus.cz/>. S problematickým chováním autistických žáků se v praxi setkáváme často. V každém případě při volbě výchovných postupů je nutno definovat, jaké chování u konkrétního dítěte považujeme za problémové. Vždy se jedná o chování, kterým dítě ohrožuje sebe nebo své okolí nebo výrazně zhoršuje sociální přijetí dítěte a jeho fungování v rodině. O problémech otevřeně hovoříme s rodiči a společně hledáme pro dítě řešení.

Spolupráce s rodinou

Spolupráce s rodinou je vždy otázkou získání důvěry ve školu ze strany rodiny. Rodič je klientem naší školy, je zodpovědný za své dítě, nejlépe jej zná, proto má také rozhodující slovo při vzdělávání dítěte. Pokud má zájem, podílí se na zpracování plánů osobního rozvoje svého dítěte. Naší prioritou je umožnit dětem s autismem maximální rozvoj jejich schopností a dovedností pomocí metodiky strukturovaného učení, která vychází z principů programu TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children). Jsme přesvědčeni o tom, že výuka má být startovní čarou k získání tolerance k novému kolektivu, k navazování mezilidských vztahů, k osvojování správných pracovních návyků a dovedností, k větší představě a porozumění situacím, se kterými se naše děti a žáci každý den setkávají.

Mgr. Šárka Krpenská, speciální pedagog, učitelka třídy pro žáky s PAS
Mgr. Pavla Hrubá, zástupkyně ředitelky pro MŠ